

А. Колдаева, студ.  
Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко, Киев, Украина

### СПОСОБЫ ПЕРЕВОДА ЯПОНСКИХ РЕАЛИЙ В СИНТОИСТСКИХ ОБРЯДАХ (НА ПРИМЕРЕ ПРАЗДНИКОВ ХРАМА ИСЭ)

*Предлагается взгляд на возможные способы перевода, относящихся к религиозной тематике синтоизма реалий, как для устного, так и для письменного перевода. За критерий обоснованности выбранных переводческих техник взято понимание текста перевода аудиторией для каждого отдельного вида перевода, а также семантическое соответствие окончательного варианта, который сформулирован в языке перевода.*

*Ключевые слова:* реалья, синтоизм, обряд, устный перевод, письменный перевод.

A. Koldaieva, stud.  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### THE WAYS TO TRANSLATE THE CULTURE SPECIFIC WORDS OF THE SHINTO RITUALS (THE WORDS RELATED TO THE CELEBRATIONS IN ISE SHRINE)

*The article addresses the difficulties of the translation and interpretation of the culture specific words. The proposed ways of translations based on the criteria of how the audience understand translated text for both cases of translating as well as interpreting, and the completeness of the meaning for the final variant of the word in the translated text.*

*Keywords:* culture specific word, Shinto, ritual, translating, interpreting.

УДК 811.222.1-119

О. Мазепова, д-р філол. наук, доц.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

### КУЛЬТУРНА СХЕМА *RUDARBĀYESTI* (СТРИМАНІСТЬ) У СКЛАДІ ПЕРСЬКОЇ СИСТЕМИ ВВІЧЛИВОСТІ

*Досліджено одну з найбільш показових для перської системи ввічливості культурних схем – رودربایستی *rudarbāyesti* (стриманість), яка має істотний вплив на всі види соціальної взаємодії в Ірані. Вивчення механізмів функціонування цієї культурної схеми сприятиме забезпеченню успішної, безконфліктної міжкультурної комунікації з іранцями.*

*Ключові слова:* перська мова, система ввічливості, культурна схема, міжкультурна комунікація.

Ввічливість як комунікативна категорія останнім часом привертає увагу все більшого кола дослідників. Можна з упевненістю стверджувати, що у сучасному світі не існує культур, представники яких були б позбавлені необхідності дотримуватися певних правил спілкування, зумовлених відповідною системою ввічливості. Першими до вивчення ввічливості в міжкультурному аспекті звернулися П. Браун і С. Левінсон, які зробили спробу визначити універсальні стратегії ввічливості, притаманні носіям усіх мов і культур [14]. Однак, як показали подальші дослідження, попри універсальність самого поняття ввічливості, її конкретний зміст і прояв у соціумі завжди позначений етноспецифікою. За визначенням Т. Ларіної, ввічливість – це "універсальна комунікативна категорія, яка становить складну систему національно-специфічних стратегій, що відповідають очікуванням партнерів і спрямовані на гармонійне, безконфліктне спілкування" [2, с. 168–169].

Об'єктом дослідження у цій статті є перська система ввічливості, предметом – культурна схема *rudarbāyesti* (стриманість) як невід'ємна складова перської системи ввічливості. Метою статті є встановлення специфіки механізмів функціонування даної культурної схеми в перському лінгвоментальному просторі. Актуальність дослідження зумовлена важливою роллю, яку відіграє категорія ввічливості у процесах міжкультурної взаємодії для забезпечення безконфліктної, успішної комунікації. Новизна дослідження полягає в тому, що вперше в українській лінгвоіраністиці вказана культурна схема стала предметом окремого наукового пошуку.

Перська система ввічливості *تعارف ta'ārof* неодноразово привертала увагу як іранських, так і західних дослідників [6; 9–13; 16; 17; 19; 20; 22; 26; 28–32]. Усі вони єдині в тому, що *ta'ārof* – це своєрідний етикетний комплекс, за яким ролі учасників спілкування

розподіляються відповідно до статусу, віку, статі, родинних відносин, у яких вони перебувають. Але *ta'ārof* – це не тільки етикетне спілкування, це радше розгалужена система взаємовідношень, яка охоплює все соціальне життя іранців і заснована на ввічливості, зведеної до рангу абсолюту.

Переклад арабського за походженням слова *ta'ārof* становить певну проблему, оскільки однослівного еквівалента в інших мовах не існує. У персько-російському словнику за редакцією Ю. Рубінчика подано такі його значення: "обмін люб'язностями", "дотримання церемоній, умовностей", "підношення подарунку", "частування" [4, с. 379]. У персько-англійському словнику за редакцією А. Арианпура Кашані наводиться ширший спектр значень цього слова: "комплімент(и)", "церемонія", "пропозиція", "подарунок", "чемність", "повага", "гарні манери", "ввічливість", "формальність", "лестощі" тощо [8, с. 306–307]. Як бачимо, словом *ta'ārof* у перській мові позначається не одне, а цілий комплекс понять. У термінах когнітивної лінгвістики можна говорити про те, що цим словом позначається концептуальне поле, складові концепти якого, на нашу думку, потребують детального аналізу.

Зокрема, іранський дослідник перської системи ввічливості Р. Сахраярда, який провів низку опитувань і анкетувань серед іранців, виокремлює в *ta'ārof* п'ять компонентів: 1) ادب *adab* (ввічливість); 2) احترام *ehterām* (повага); 3) رودربایستی *rudarbāyesti* (стриманість); 4) تواضع *tavāzo* (скромність); 5) مهمان نوازی *mehmānnavāzi* (гостинність) [28, с. 405].

Коротко охарактеризуємо ці компоненти. Поняття *adab* має важливе значення в ісламській культурі. Слово "ввічливість", наведене як приблизний еквівалент цього арабського слова, не відображає повністю усього спектру його значень, указаних, зокрема, у Скороченій

енциклопедії ісламу: "courtesy, politeness, propriety, morals, and literature" [18, с. 22]. Стосовно останнього значення в "Encyclopaedia Iranica" вказано, що хоча в сучасній арабській мові слово **adab** означає просто "література", в класичному ісламі цим терміном позначався особливий жанр літератури повчального, етико-дидактичного змісту [27]. Зауважимо, що на формування арабської літератури **adab**-у значний вплив справила іранська пеглевійська дидактична література, тексти якої активно перекладалися арабською мовою у перші століття після арабського завоювання Ірану (див. про це дет.: [5, с. 12]). Історію поняття **adab** в іранській культурі детально викладено в [21]. У сучасній перській мові запозичене з арабської мови слово **adab**, насамперед, означає "ввічливість", "вихованість", "чемність", "тактовність" [4, с. 57], а у значенні "література" частіше вживається похідне від нього слово **adabiyyāt**.

Р. Сахрагярд, аналізуючи перський культурний концепт **adab**, використовує концепцію *семантичних примитивів* А. Вежбіцької. Зважаючи на ідею про єдину для всіх людей світу структуру мислення, дослідниця запропонувала систему мінімальних, семантично неподільних понять, що утворюють мову мислення – *lingua mentalis*, універсальних для всього людства і незалежних від культури й мови, за допомогою яких можна описати будь-який концепт будь-якої культури (див.: [1, с. 326–343; 33, с. 3–27]). У термінах метамови семантичних примитивів Р. Сахрагярд сутність концепту **adab** пояснює так: людина почувається добре, якщо вона в довгостроковій перспективі буде сама "гарною", казатиме "гарні речі", робитиме "гарні речі", і внаслідок цього інші люди також казатимуть про неї "щось гарне" [28, с. 406–407].

Щодо концепту **ehterām** (повага), дослідженого цим автором, то його тлумачення в термінах семантичних примитивів більшою мірою зачіпає сферу міжособистісних стосунків, що виявляється у необхідності здійснення індивідом "гарних речей" не самих по собі, абстраговано, а для певної іншої особи, без чого ця інша особа і – ширше – інші люди будуть казати про нього "погані речі" [28, с. 411]. Як бачимо, важливим аспектом обох концептів постає те, що інші люди кажуть про індивіда, тобто перське **harf-e mardom** (досл. "слово людей") – одне з центральних понять в іранській культурі, колективістській за своїм характером.

Зв'язок концептів **adab** та **ehterām** із концептом **rudarbāyesti**, який є предметом нашого дослідження, відображений у тлумачному словнику Х. Анварі, де знаходимо таке пояснення слова **rudarbāyesti**: "вважати себе зобов'язаним дотримуватися **adab**-у та **ehterām**-у, а також звичаїв та етикету у спілкуванні з кимось; не бути з цією людиною у "приятельських" стосунках (досл. **xodemāni nabudan bā kas-i**)" [7, с. 1160]. Із цього визначення можна припустити, що культурну схему **rudarbāyesti** використовують в етикетному спілкуванні, переважно з незнайомими людьми або знайомими, проте високоповажними особами.

Аналіз концепту **tavāzo** (скромність), здійснений Р. Сахрагярдом, засвідчує, що в міжособистісному спілкуванні він реалізується через комунікативні стратегії "припущення себе" (self-lowering strategies) і "підвищення іншого" (other-raising strategies) [28, с. 414–417]. Арабське слово **tavāzo** є синонімом перського **šekastenafsi** (досл. "памання себе"); детальний аналіз цієї культурної схеми, здійснений автором пропонованої розвідки, представлений у [3, с. 241–249].

Компонент **mehmānnavāzi** (гостинність), як випливає з будови самого слова **مهمان نوازی**, що за формою є похідним іменником з абстрактним значенням (**mehmān** "гість" + афіксоїд **navāzi** від дієслова **navāxtan** "пестити"), включає стереотипний набір стратегій вербальної та невербальної поведінки, застосовуваних у типових сценаріях прийому гостей [28, с. 417–418]. Нагадаємо, що одним із значень слова **تعارف ta'ārof**, фіксованих усіма словниками, є "частування". Це значення, зокрема, реалізовано у прикладі, наведеному дослідницею С. Кутлак: матір звертається до трирічного сина, який у присутності гості куштує солодощі, фразою: **biyā be xāle-jun ta'ārof kardi?** *Йди-но сюди, ти пригостив тітоньку?* (досл. "Ти зробив тітоньці **ta'ārof**?" [22, с. 1746]. Варто зауважити, що іранці дуже чутливі до цього компоненту **ta'ārof**-у і змалку привчають своїх дітей чемно поводитися з гостями.

До того ж важливо знати, що іранській гостинності притаманний не лише світський, але й релігійний аспект. У посібниках з морального виховання підлітків повчають: "У нашій релігійній культурі гість – це улюбленець Бога і джерело достатку, подарунок від Бога, що спричиняє примноження хліба насущного та сприяє прощенню й відпущенню гріхів господарю будинку" [23, с. 69].

Тепер перейдемо безпосередньо до предмета нашого дослідження, а саме до аналізу концепту, що позначається словом **rudarbāyesti**, і спочатку зробимо морфемний аналіз цього слова. Слово **rudarbāyesti** складається із трьох морфем (**ru** "обличчя" + **dar** "в" + **bāyesti** "потрібно") і приблизно може бути перекладено як "потрібно стояти з обличчям в середину", тобто з обличчям, спрямованим не назовні, а всередину самої людини, яка застосовує відповідну культурну схему. Зауважимо, що в іранській культурі у багатьох випадках не заведено відверто дивитися в очі співрозмовнику (ніби показуючи при цьому все своє обличчя), зокрема неприпустимо це в комунікації між незнайомими або мало знайомими чоловіками і жінками. Що стосується спілкування людей однієї статі, надмірне роздивляння співрозмовника також вважається неввічливим. Найбільш скромно і стримано мають поводитися комуніканти, молодші за віком, а також ті, хто перебувають на нижчій ієрархічній сходинці відносно свого співрозмовника.

У пошуках семантичного наповнення концепту **rudarbāyesti** звернемося до перекладних і тлумачних словників. Словникові дефініції засвідчують, що цей концепт належить до числа універсальних, оскільки в його основі лежить загальнолюдське поняття скромності. У персько-англійському словнику подано такі значення цього слова: "standing on ceremonies" (дотримуватися церемоній), "having shame" (стидатися), "being shy" (соромитися), "being embarrassed" (ніяковіти) та "self-restraint" (стриманість) [8, с. 434]. У персько-російському словнику за редакцією Ю. Рубінчика наведено такі значення: "стеснение", "робость", "застенчивость" [4, с. 738]. У словнику розмовного мовлення А. Наджафі знаходимо пояснення до слова **rudarbāyesti** (розм. форма – **rudarvāsi**): "відчуття сором'язливості й стриманості, яке охоплює людину в присутності іншої людини та стримує її від певних вчинків або висловлювань" [25, с. 785], напр.:

در این کاغذ به تو نسبت زدیدی داده اند. از من خجالت و رودریاستی نداشته باش، راست بگو ببینم، این پول را دزدیده ای یا نه؟ (مجتبی مینوی، داستانها و قصه ها).

У цьому папері написано, що це ти здійснив крадіжку. Ти мене не соромся (досл. "не май переді мною **rudarbāyesti**": **rudarbāyesti nadāšte bāš**), скажи-но

відверто, ти вкрав ці гроші чи ні? (М. Мінаві. Оповідання та казки).

Значення "церемонії" цього слова простежується у висловах на кшталт: **rudarvāsi nadārad** (досл. "(він / вона) не має церемоній"), **bi rudarvāsi** (досл. "без церемоній"), а також з пейоративною оцінкою – **tu-ye rudarvāsi gir kardan** (досл. "застрагнути в церемоніях"), напр.:

باری اگر کاری در این جا باشی می دانی، رودریاستی ندارد، برایم بنویس. (نامه های هدایت).

*Раптом якщо щось тобі тут потрібно, знаєш, що церемоній не треба, напиши мені* (Листи С. Гедаята) [25, с. 786].

اگر درستش را می خواهی، به خود من هم ثابت شد که بی رودراسی مرد استخوانداری نیستی. (جعفر شهری، شکر تلخ).

*Якщо хочеш знати правду, мені теж стало ясно, що, кажучи без церемоній, ти – не рішучий чоловік* (Дж. Шагірі. Гіркий цукор) [25, с. 198].

В енциклопедичному словнику А. Дегхода [15] це слово пояснюється через слова-синоніми **šarm** та **hayā** (відповідно перське й арабське) у такий спосіб: "стан сором'язливості, який охоплює суб'єкта через побоювання сказати або зробити щось таке, що може зашкодити достоїнству іншої, присутньої в товаристві людини". Посилання до слова **hayā** дає змогу натрапити на більш загальний варіант значення: "убезпечення себе і відмова від заподіяння або висловлювання чогось такого, що може викликати суспільне засудження". Проте концепт **hayā** не обмежується вказанням у словнику значенням відповідного слова, а зачіпає більш широкий, пов'язаний з мусульманською релігією контекст, у якому розуміється як "скромність і сором'язливість, які походять від усвідомлення повсякчасної присутності Аллаха і зумовлюють відповідну поведінку" (див.: [34]), тоді як "мати **hayā**", відповідно, означає "соромитися зробити щось таке, що Всемогутній Аллах не схвалює або забороняє" [28, с. 412]. Отже, **hayā** постає як необхідний уникати поведінки, що виходить за межі дій, схвалених ісламським віровченням. При цьому цей концепт охоплює не тільки поведінку, а й зовнішній вигляд людини та її думки. Кожна частина тіла (очі, вуха, руки тощо), рухи тіла і навіть відчуття мають бути під контролем. Відповідно до релігійних вимог ідеальний мусульманин ніколи не буде робити такого:

- 1) дивитися прямо в очі особі протилежної статі;
- 2) дивитися на її тіло з наміром отримати задоволення;
- 3) слухати чутки й плітки про інших людей;
- 4) торкатися речей, що йому не належать;
- 5) торкатися тіла особи протилежної статі;
- 6) використовувати мову в неналежний спосіб проти інших осіб або для того, щоб присягатися;
- 7) поводитися грубо тощо (див.: [35]).

Р. Сахрагярд вказує на семантичну схожість слова **rudarbāyesti** з іншим словом, яке також містить у собі морфологічний елемент **ru** "обличчя", а саме – з прикметником **kamru** "скромний" (**kam** "мало" + **ru** "обличчя", досл. "той, хто має мало обличчя"), і похідним від нього іменником з абстрактним значенням **kamruyi** "скромність", "сором'язливість". На думку дослідника, кожному, хто почує слово **rudarbāyesti**, одразу спаде на думку слово **kamru**. Інакше кажучи, той, хто має **rudarbāyesti**, обов'язково має бути **kamru**, тобто скромним, сором'язливим. Реконструкція концепту **kamru** в термінах семантичних примітивів дослідника складається з таких компонентів: X, Y, "інші люди", "погані речі":

- a) X думає щось на кшталт:

б) "Я можу зробити / сказати щось Y;

в) Якщо я зроблю / скажу це, Y може сказати погані речі про мене;

г) Інші люди казатимуть погані речі про мене;

д) Тому я не буду робити / казати цього" [28, с. 413].

Варто зауважити, що така інтерпретація концепту **kamru** виходить за межі лексикографічного значення, указанного для відповідного слова в перських тлумачних словниках. Наприклад, у словнику Х. Анварі у статті на слово **kamru** зазначено: "той, хто не може вільно висловлювати свої думки чи бажання або якимось чином заявити про свою присутність у товаристві" [7, с. 1845]. У словнику М. Моїна у статті **kamruyi** разом зі значеннями "скромність", "сором'язливість" наведено розгорнуте пояснення цього поняття, взяте з праці, присвяченої психології виховання: "Кожний індивід природно бажає, щоб інші були гарної думки про нього і вважали його шляхетною, порядною людиною. Коли це бажання надто посилюється і збігається із невпевненістю у собі, виникає сором'язливість (**kamruyi**). Тобто сором'язливість – це наслідок побоювання людиною того, що її, не дай Бог, недооцінять, сприймуть менш значущою, ніж їй би того хотілося" [24, с. 3070]. Як бачимо, на відміну від лексикографічних дефініцій, в інтерпретації Р. Сахрагярда реалізація концепту **kamru** передбачає наявність другої особи Y, стосовно якої перша особа X виявляє свою скромність, побоюючись справити на неї погане враження. У будь-якому разі можна стверджувати, що, на відміну від **hayā**, цей концепт не має релігійної складової й актуалізується як у соціальних інтеракціях, так і міжособистісних стосунках.

У своїй реконструкції концепту **rudarbāyesti** у термінах семантичних примітивів Р. Сахрагярд поєднує проінтерпретовані ним концепти **kamru** і **hayā** так:

a) X – це індивід, подібний такому:

б) X є скромним (**kamru**);

в) X має релігійну сором'язливість (**hayā**);

г) X не робить деяких речей, оскільки він є **kamru** і має **hayā**;

д) Люди через це кажуть гарні речі про X [28, с. 414].

Отже, на думку цього дослідника, той, хто має **rudarbāyesti**, обов'язково повинен бути і просто скромним, і мати релігійну сором'язливість, зумовлену його богобоязністю. Однак, за нашими спостереженнями, принаймні над контекстами використання відповідного слова, культурна схема **rudarbāyesti** не обмежується наведеним тлумаченням. Окрім зазначених вище цілком позитивних семантичних ознак, у складі цього концепту є щонайменше ще одна, яку можна сформулювати у такий спосіб: "надмірне застосування **rudarbāyesti** не вітається". Як видається, готову характеристику цієї культурної схеми є її функціонування у сфері спілкування з "чужими". При цьому "чужими" не обов'язково мають бути іноземці або зовсім незнайомі люди. Ними є всі люди, яких індивід не вважає "своїми", з якими не перебуває у щирих, родинних або приятельських, стосунках. Зазвичай у спілкуванні з близькими людьми після перших проявів увічливості іранці полишають **rudarbāyesti** і стають щирими й відвертими зі своїми співрозмовниками саме через те, що вважають їх "своїми". Інколи вони навіть закликають один одного не вдаватися до **rudarbāyesti** або відкинути його (див. приклади: [25, с. 199, 786]). Критичне ставлення суспільної свідомості до надмірного застосування цієї культурної схеми засвідчують, зокрема, наведений вище вислів: **tu-ye rudarvāsi gir kardan** (досл. "застрагнути в церемоніях") та прислів'я: **rudarvāsi-ye ziyād seql miāvarad** "Надмірна стриманість спричиняє нестримність" [25, с. 578].

Проте варто погодитися з головним висновком Р. Сахрагарда, згідно з яким людина, що володіє знанням і умінням застосовувати систему *ta'ārof* у цілому, має демонструвати до інших *adab* (ввічливість), *ehterām* (повагу), *rudarbāyesti* (стриманість), *mehmānnāvāzi* (гостинність) та *tavāzo'* (скромність). У цьому разі й інші люди будуть казати про цю особу "гарні речі", а сама особа буде "почуватися добре" [28, с. 419].

Проведене дослідження дає змогу дійти такого висновку. У контексті міжкультурної комунікації необхідність вивчення культурних схем на кшталт розглянутої в цій статті зумовлена тим, що системам ввічливості різних народів попри, здавалося б, наявність багатьох схожих елементів, часто притаманне яскраво етнокультурне забарвлення. Можна з певністю стверджувати, що без знання конкретного змісту і складових компонентів системи ввічливості певного народу повноцінна, успішна міжкультурна комунікація з його представниками неможлива, і навпаки, розуміння і повага до проявів етноспецифічних культурних схем, знання і вміння застосовувати відповідні комунікативні стратегії і тактики сприяють гармонійному, безконфліктному спілкуванню з носіями іншої етнотентальності.

Перспективи нашого дослідження ми вбачаємо в подальшому вивченні культурних схем перської системи ввічливості, позначених яскравою етноспецифікою, на широкому мовному матеріалі із залученням текстів художньої і публіцистичної літератури.

#### Список використаних джерел:

1. Вежбицкая А. Язык. Культура. Познание / Анна Вежбицкая; пер. с англ.; отв. ред. М.А. Кронгауз. – М.: Русские словари, 1996. – 416 с.
2. Ларина Т.В. Категория вежливости и стиль коммуникации: сопоставление английских и русских лингвокультурных традиций / Т.В. Ларина. – М.: Рукописные памятники Древней Руси, 2009. – 512 с.
3. Мазепова О.В. Культурна схема *ŠEKASTENAFSI* (самоприниження) у складі перської системи ввічливості *ta'ārof* // Мовні і концептуальні картини світу: зб. наук. пр. – К., 2016. – Вип. 57. – С. 241–249.
4. Персидско-русский словарь. В 2 т. / под ред. Ю.А. Рубинчика. – М.: Русский язык, 1985.
5. Чунакова О.М. Введение // Изведать дороги и пути праведных. Пехлевийские назидательные тексты; введение, транскрипция текстов, перевод, комментарий и глоссарий О.М. Чунаковой. – М.: Гл. ред. восточной лит-ры изд-ва "Наука", 1991. – С. 8–29.
6. Ahmadi N. Iranian Islam: The Concept of the Individual / N. Ahmadi, F. Ahmadi. – London: Mac-Millan Press, 1998. – 281 p.
7. Anvari X. Farhang-e fesorde-ye soxan. 2 jeld / Xasan Anvari. – Tehran: Soxan, 2003.
8. Aryanpur Kashani A. Aryanpur Persian-English Dictionary / A. Aryanpur Kashani, M. Aryanpur Kashani. – Tehran: Amir-Kabir Publications, 1986. – 605 p.
9. Asjodi M. A comparison between *ta'ārof* in Persian and *limao* in Chinese / Minoo Asjodi // Internat. Journ. of Sociology of Language, 2001. – No. 148. – P. 71–92.
10. Assadi R. Deference: Persian Style / Reza Assadi // Anthropological Linguistics, 1980. – Vol. 22. – P. 221–224.
11. Beeman W.O. Affectivity in Persian language use / William O. Beeman // Culture, Medicine, and Psychiatry, 1988. – Vol. 12. – P. 9–30.

12. Beeman W.O. Emotion and Sincerity in Persian Discourse: Accomplishing and Representation of Inner States / William O. Beeman // Internat. Journ. of the Sociology of Language, 2001. – Issue 148. – P. 31–57.
13. Beeman W.O. Language, Status, and Power in Iran / William O. Beeman. – Bloomington: Indiana University Press, 1986. – 280 p.
14. Brown P. Politeness: Some Universals in Language Usage / Penelope Brown, Stephen Levinson. – Cambridge: Cambridge University Press, 1987. – 358 p.
15. Dehkhodā A. Loqatnāme (Encyclopedic Dictionary). 14 vols. / Ali Akbar Dehkhodā; Chief Editors: Mohammad Mo'in, Ja'far Shahidi. – Tehran: Tehran University Publications, 1993–1994.
16. DelVecchio Good M. Ritual, the state, and the transformation of emotional discourse in Iranian society / Mary-Jo DelVecchio Good, Byron J. Good // Culture, Medicine, and Psychiatry, 1988. – Vol. 12. – P. 43–62.
17. Eslami R.Z. Invitations in Persian and English: Ostensible or Genuine? / Rasekh Z. Eslami // Intercultural Pragmatics. De Gruyter Mouton, 2005. – Vol. 2, Issue 4. – P. 453–480.
18. Glassé C. The concise encyclopedia of Islam / Cyril Glassé. – London: Stacey International, 1989. – 472 p.
19. Hillmann M.C. Language and Social Distinctions / Michael C. Hillmann // Modern Iran: The Dialectics of Continuity and Change / ed. by M. Bonine, N.R. Keddie. – Albany: State University of New York Press, 1981. – P. 327–340.
20. Keshavarz M.H. The role of social context, intimacy, and distance in the choice of forms of address / Mohammad H. Keshavarz // Internat. Journ. of the Sociology of Language, 2011. – Vol. 148. – P. 5–18.
21. Khaleghi-Motlagh Dj. ADAB i. Adab in Iran [Electronic resource] / Dj. Khaleghi-Motlagh // Encyclopædia Iranica. Online Edition, 1982. – Available at: <http://www.iranicaonline.org/articles/adab-iran>.
22. Koutlaki S.A. Offers and expressions of thanks as face enhancing acts: *Ta'ārof* in Persian / Sofia A. Koutlaki // Journ. of Pragmatics, 2002. – Vol. 34, Issue 12. – P. 1733–1756.
23. Mohaddasi J. Axlāq va mo'āserat / Javād Mohaddasi. – Qom: Bustān-e ketāb, 2005. – 1384. – 260 p.
24. Moin M. An Intermediate Persian Dictionary. 6 vols. / Mohammad Moin. – Tehran: Amir Kabir Publishing Corporation, 1996.
25. Najafi A. Farhang-e fārsi-ye āmyāne. 2 jeld / Abulhasan Najafi. – Tehrān: Nilufar, 1999.
26. O'Shea M. Cultural Shock! Iran / Maria O'Shea. – Portland, OR: Graphic Arts Publishing Company, 2000. – 271 p.
27. Pellat Ch. Adab ii. Adab in Arabic Literature [Електронний ресурс] / Ch. Pellat // Encyclopædia Iranica. Online Edition, 1983. 1/4. – P. 439–444. – Available at: <http://www.iranicaonline.org/articles/adab-ii-arabic-lit>.
28. Sahragard R. A cultural script analysis of a politeness feature in Persian [Electronic resource] / Rahman Sahragard // Paper presented at the 8th Pan-Pacific Association of Applied Linguistics, Japan, 2003. – P. 399–423. – Available at: [www.paaljapan.org/resources/proceedings/PAAL8/pdf/pdf034.pdf](http://www.paaljapan.org/resources/proceedings/PAAL8/pdf/pdf034.pdf).
29. Sharifian F. L1 cultural conceptualizations in L2 learning. The case of Persian-speaking learners of English / Farzad Sharifian // Applied Cultural Linguistics: implications for second language learning and intercultural communication; ed. by Farzad Sharifian and Gary B. Palmer. – Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 2007. – P. 33–51.
30. Sharifian F. The Persian cultural schema of *shekasteh-nafsi*: A study of complement responses in Persian and Anglo-Australian speakers / F. Sharifian // Pragmatics and Cognition, 2005. – Vol. 13(2). – P. 337–361.
31. Shirinbakhsh S. The effect of age on cultural schema: The case of *Shekaste-nafsi* (modesty) in Persian / Salva Shirinbakhsh, Abbas Eslami Rasekh // Internat. Journ. of Research Studies in Language Learning, 2012. – Vol. 1, No. 1. – P. 1–14.
32. Taleghani-Nikazm C. Politeness in Persian interaction: The Preference Format of Offers in Persian / Carmen Taleghani-Nikazm // Crossroads of Language, Inter-action, and Culture, 1998. – Vol. 1. – P. 3–11.
33. Wierzbicka A. Semantics, Culture, and Cognition. Universal Human Concepts in Culture-Specific Configurations / Anna Wierzbicka. – N.Y., Oxford: Oxford University Press, 1992. – 487 p.
34. <http://www.islamicity.com/IslamicGlossary/action.lasso.asp>
35. <http://islam.ru/en/content/story/modesty-haya-inner-and-outer>

Надійшло до редакції 12.10.18

Е. Мазепова, д-р филол. наук, доц.

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

### КУЛЬТУРНАЯ СХЕМА *RUDARBĀYESTI* (СДЕРЖАННОСТЬ) В СОСТАВЕ ПЕРСИДСКОЙ СИСТЕМЫ ВЕЖЛИВОСТИ

Исследована одна из наиболее показательных для персидской системы вежливости культурных схем – *rudarbāyesti* (сдержанность), имеющая значительное влияние на все виды социального взаимодействия в Иране. Изучение механизмов функционирования этой культурной схемы позволяет достигнуть успешной, бесконфликтной межкультурной коммуникации с иранцами.

Ключевые слова: персидский язык, система вежливости, культурная схема, межкультурная коммуникация.

O. Mazepova, Dr. of Sci. in Philology, assoc. prof.  
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

### THE CULTURAL SCHEME OF RUDARBĀYESTI (SELF-RESTRAINT) IN THE PERSIAN SYSTEM OF POLITENESS

*The article observes one of the most significant cultural schemes of the Persian system of politeness – رودربایستی rudarbāyesti (self-restraint), which has a decisive influence on all types of social interaction in Iran. Study of functioning mechanisms of this cultural scheme will help to ensure successful, non-conflict intercultural communication with Iranians.*

**Keywords:** the Persian language, system of politeness, cultural scheme, intercultural communication.

УДК 811.411.21'282.3(611)'373.45

О. Мазніченко, канд. філол. наук, асист.  
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

### Родова характеристика галліцизмів у туніському лінгвопросторі

*Порушено питання граматичного роду французьких лексем, запозичених туніським діалектом арабської мови. На матеріалі досліджених мовних одиниць висвітлено процес перерозподілу галліцизмів за ознакою роду, розкрито особливості їхнього родового оформлення шляхом залучення гетерогенних афіксальних засобів, проаналізовано факти збереження і модифікації первинної родової характеристики.*

**Ключові слова:** французькі запозичення (галліцизми), туніський діалект арабської мови, морфологічна адаптація, граматичний рід.

В умовах значного поживлення процесів міжкультурної комунікації цілком закономірний вигляд має збільшення інтересу до такого мовного явища, як запозичення, і дотичного до нього процесу адаптації. У теорії мовних контактів термін "запозичення" має неоднозначне трактування. Згідно з В. Ю. Розенцвейгом, він як дублет термінів "змішування мов" і "взаємний вплив мов" поширюється на явища мовного контактування, виходячи за межі словника і в цілому розкриваючи відношення мови-джерела та мови-реципієнта [78, с. 6]. Л. В. Щерба вбачає в запозиченні і змішуванні мов два абсолютно різні процеси, розглядаючи запозичення як лише одну з категорій фактів змішування мов [93, с. 72]. Е. Хауген запозичення інтерпретує, з одного боку, як інновації, зумовлені інтерферентними процесами, а з другого, – як "спробу мовця відтворити в одній мові навички, які він засвоїв як носій другої мови" [89, с. 345; 90, с. 77]. Більш узагальнене визначення зустрічаємо в лінгвістичних словниках, де запозичення трактується і як процес входження елемента однієї мови до другої, і як результат цього процесу, тобто як сама мовна одиниця, що перейшла з однієї мови в другу [31, с. 158; 169, с. 77; 170, с. 46].

Попри розбіжності в дефініціях іншомовної лексики науковці виявляють однаковість у тому, що її інтеграція у чужорідне мовне середовище – процес полігратний, складність якого зумовлена просіюванням запозиченого слова крізь багаторівневе сито системи мови-реципієнта, внаслідок чого нерідко відбувається коригування тієї чи іншої характеристики запозичення – фонетичної, граматичної, семантичної, графічної тощо. У межах цієї розвідки наша увага фокусується на граматичному аспекті такого коригування, а саме на особливостях актуалізації родової ознаки французьких складових словника туніського діалекту арабської мови. Узагальнений огляд наслідків морфологічного освоєння лексем французького походження на арабському ґрунті загалом і туніському зокрема представлений у дослідницьких роботах Л. Белтаєф, К. Бендани, В. М. Белкіна, А. А. Блінова, Ю. П. Губанова, С. Меджрі, О. І. Чередниченка та ін., однак поза глибоким аналізом

лишається питання родової характеристики запозичених слів. Тому актуальність обраної теми визначається необхідністю через вивчення конкретних фактів родового оформлення галліцизмів у лексичному складі туніського діалекту виявити загальні тенденції пристосування запозичень до граматичної категорії роду у мові-реципієнті.

Мета дослідження полягає в з'ясуванні особливостей родового оформлення французьких за походженням лексем унаслідок їхнього пристосування до системи туніського діалекту арабської мови. Відповідно об'єкт дослідження становлять французькі лексичні запозичення в туніському лінгвопросторі, а предмет – їхня родова характеристика, визначення особливостей якої здійснюється в українській арабістиці вперше.

Аналіз родової віднесеності французьких субстантивів у туніському діалекті дає змогу з'ясувати різноплановість процесу їхнього пристосування до цієї граматичної категорії. Розкрити цю різноплановість допоможе запропоноване нижче дихотомічне групування галліцизмів:

– лексеми французького походження, що зберегли родову приналежність:

а) галліцизми без арабських морфологічних ознак роду:  
- іменники чоловічого роду: *barāz* (фр. *barrage* [baraʒ]) – загородження, гребля, *drābū* (фр. *drapeau* [draˈpo]) – прапор, *rīflet* (фр. *reflet* [ʁ(ə)flɛ]) – відображення, відблиск, *sīkil* (фр. *cycle* [sikl]) – цикл, *transbʔūr* (фр. *transport* [trā̃spɔʁ]) – транспорт, *kūḏ* (фр. *code* [kɔd]) – код;

- іменники жіночого роду: *grīf* (фр. *grève* [grev]) – страйк, *krāfāt* (фр. *cravate* [kravat]) – краватка, *ʾanfiksūʾn* (фр. *infection* [ɛ̃fɛksjɔ̃]) – інфекція, *mūbīlēt* (фр. *mobylette* [mɔbilet]) – мопед, *stāsyūn* (фр. *station* [stasjɔ̃]) – станція, *bʔisīn* (фр. *piscine* [pisin]) – басейн;

б) галліцизми з арабським родовим оформленням:  
*rīmūrkaḥ* (фр. *remorque* [ʁ(ə)mɔʁk]) – причіп, *kartūšah* (фр. *cartouche* [kartuʃ]) – патрон (набій), *sīṭīmā* (фр. *citerne* [siterɛn]) – цистерна, *sandliyyah* (фр. *descende de lit* [desāt də li]) – "килимок"<sup>1</sup>, *gīnyah* (фр. *guigne* [gijn]) – "нудьга", *šmīniyyah* / *šmīneyyah* (фр. *cheminée* [(ə)mine]) – камін;

<sup>1</sup> У лапки беруться значення галліцизмів, переосмислені в процесі семантичної адаптації останніх.